

Benedek H. Erika

A TERHESSÉG, SZÜLÉS, CSECSEMŐGONDOZÁS MÚLTJA ÉS JELENE EGY MOLDAVI CSÁNGÓ FALUBAN

A gyűjtést egy Bakó megyei csángó faluban, Csíkban (Ciucan) végeztem. Három éve járok a faluba, közben több családot alkalmam volt megfigyelni. A faluról tudni kell, hogy Bákótól mintegy 50 km távolságra fekszik, műút nem vezet át rajta, a lakói tömegközlekedési eszközöket nem vehetnek igénybe. Magának a falunak sincs biztonságosan használható útja, a járművekkel (szekér) a patakmederben közlekednek. Csíkban csak elemi iskola van, orvosi rendelő vagy egészségügyi szakember nincs. Egészségügyi gondjaikkal Rekecsinbe (Răcăciuni) kell menniük, kórház pedig csak Bákóban van. A legközelebbi vasútállomás több mint egy óra járásnyira van, ha az erdőn keresztül vezető utat veszik igénybe. A külvilágtól nem csak fizikailag vannak elszigetelve, az információ áramlása is akadályba ütközik: nagyon kevés elektromos készülék van a faluban, így televízió és rádió is csak néhány házban.

Házaitat többnyire maguk építik vályogból, sárral tapasztják. A vilány szinte minden házba be van vezetve. Az emberek többsége gazdálkodással foglalkozik, mindkét nem tevékenységének nagy részét mezőgazdasági munka teszi ki, egyéb munkahelyekre csak nagyon kevesen járnak. A faluból kb. 6–8 férfi ingázik más munkahelyre, és kb. húszan dolgoznak külföldön. Ilyen körülmények között a családi gazdaságok szinte teljesen önállósra vannak kényszerítve, csak nagyon ritkán vásárolhatnak üzleti termékeket, hiszen gyakorlatilag alig jutnak pénzhez. A nőknek semmilyen kereseti lehetőségük nincs, amióta a kollektív megszűnt. Nincs lehetőségük arra, hogy mezőgazdasági termékeiket piacon értékesítsék, az állam a tejet sem vásárolja fel a faluból. Ilyen körülmények között a családfenntartó szerep szinte teljesen a férfiakra hárul. A nők csak nagyon ritkán hagyják el a falut, de nagyon sok olyan fiatal lány van, aki a községnél távolabb még soha nem járt (ide jártak iskolába).

Engem elsősorban a nők helyzete érdekelt: hogyan élnek, hogyan élnek életük egyik legfontosabb szakaszában – terhességük alatt; mi változik meg az életükben, hogyan élnek meg ezt az állapotot; hogyan fogadja be őket a család közössége és a falu társadalma; a rendelkezésükre álló körülmények között hogyan látják el csecsemőiket, hogyan nevelik gyermekeiket; hogyan végzik eközben mindennapi teendőiket, és hogy oldják meg az olyan problémákat, amilyenekkel más társadalmakban szakembe-

rekhez fordulnak. A család élete, az anyák helyzete, a csecsemők gondozása régen és napjainkban, évtizedek alatt történt-e változás a csíki nők életében – ezek azok a kérdések, amelyek érdekeltek, és amelyekre ebben a dolgozatban szeretnék válaszolni.

Az adatközlőim 19–82 év közötti nők voltak, tudásuk között csak tapasztalati és mennyiségi eltérések voltak, lényegét tekintve ugyanazokból a forrásokból táplálkoznak: az idősebbektől hagyományozódó tudásból és a tapasztalatokból. Így kultúrájuk, szokásaik sok archaikus vonást tartalmaznak.

Családtervezés

Megfigyeléseim szerint a csíki családok alakulásában nem játszik szerepet semmilyen tudatos tervezés. A fiatalok házasságkötésük után nem beszélnek meg, hogy mikor, hány és milyen nemű gyereket szeretnének. Ezek a kérdések fel sem merülnek mint olyanok, amiket befolyásolni lehetne. Azt hiszem, nem tévedek, amikor állítom, hogy az idősebbek nem látnak kapcsolatot a terhesség és a szexualitás között. Akik e két dolog közötti kapcsolattal tisztában vannak, azok sem ismerik a *befolyásolás* módjait, vagy ha mégis, akkor mély vallásosságuk megakadályozza őket abban, hogy bármit is tegyenek. Így aztán egy-egy családban hat-nyolc vagy több gyermek születik napjainkban is.

Terhességmegelőzés, terhességmegszakítás

A terhességmegelőzés lehetőségeiről, módozatairól csak a legfiatalabbnak vannak felületes ismereteik. Egyetlen adatközlőm tudott a fogamzásgátló tabletták létezéséről, mivel a férje külföldön dolgozott. Az ilyen készítményekkel még csak nagyon kevesen kerülhettek kapcsolatba, és terjedését valószínűleg befolyásolni fogja a morális megítélés is, de a családok anyagi helyzete is. Az egyetlen védekezési módszer/kísérlet, amit a többség ismer és alkalmaz, azon a tévhiten alapszik, hogy nem eshetnek teherbe még egyszer addig, ameddig szoptatnak, így aztán általában több mint egy évig szoptatják gyermekeiket.

Terhességmegszakításról több adat került elő, bár mindenki tagadta, hogy ő maga átesett volna ilyen jellegű beavatkozáson. Régen specialistának elismert személyhez fordultak, a bábához. Ezek időnként minden bizonynyal sikerrel is járhattak, de az esetek többségében nemcsak a magzat,

de az anya életébe is került a szakszerűtlenül végzett terhességmegszakítás.

Olyan esetek is előfordultak, amikor nem fordultak specialistákhoz, hanem ők maguk próbálták véget vetni a nem kívánt terhességnek. Erre a célra különböző növényi főzeteket használtak. Két ilyen növényre sikerült rábukkannom, az egyik legismertebb *bolondság dudó*ként használt növény az oleander (*Nerium oleander*), a leveléből készült főzetet itták meg, a másik Szűz Mária tenere néven emlegetett gilisztaűző varádics (*Tanacetum vulgare*), ennek is a főzetét fogyasztották. Egyesek szerint az ilyen kísérletek sikerrel jártak (*ha lett legyen tízhetes is, ellett, akkor is ölte meg*), másoknak kevesebb szerencsájuk volt, akár bele is halhattak a kísérletbe.

Tudnak arról, hogy kérés esetén orvoshoz lehet fordulni a nem kívánt terhesség megszakítása céljából, de az ilyesmit morálisan elítélik, ítéletüket vallási érvekkel támasztják alá.

A terhesség

A terhes asszonyt a csíkiak *nehезesnek* vagy *hordozósnak* nevezik. A hírt, hogy az asszony terhes, ha nem is fogadta nagy lelkesedés a családban, mindig természetes módon próbálták elfogadni, hiszen többnyire isteni döntést láttak a tények mögött. A nehezes asszony élete attól a pillanattól kezdve, hogy felismeri állapotát, gyökerestől megváltozik, a születendő gyermek egészsége érdekében előírások és tabuk egész sorát kell betartania még napjainkban is.

Az első fontos előírás arra vonatkozik, hogy a terhességet nem szabad letagadni, mert ellenkező esetben *némát nevel, vagy makogóst nevel*. Úgy illik, hogy az asszony a hírt elsőként a férjével közölje, ezt követően pedig az édesanyjával, később aztán az egész család, majd az egész falu megtudhatja. Ezután valamelyest kímélni kezdik az asszonyt, nehezebb fizikai munkákat nem végez (ez főleg súlyos dolgok emelésére vonatkozik). Az asszonyok között (családban, szomszédságban) megfigyelhető egyfajta összetartás ilyenkor, kisegítik egymást a munkában, hiszen a nehezes asszony helyett valakinek azokat is el kell végezni és többnyire nem a férj az, aki elvégzi. Emellett viselkedésre vonatkozó tanácsokkal, figyelmeztetésekkel is ellátták egymást. A fiatal asszonyok is ilyenkor tanulnak bele a rájuk vonatkozó szabályokba, ebben az időszakban látják el őket tanácsokkal a férjjel való viselkedéssel, a csecsemőgondozással kapcsolatban is.

Az előírások szerint a nehezes asszonynak vigyáznia kellett minden mozdulatára, szavára, de még a gondolataira is, mert minden kihathat a gyermek egészségi állapotára. A másállapotú asszonynak nem szabad **káromkodnia**, hogy miért, nem tudják *csak vétek, azt mondták* (az öregek). **Imádkoznia** viszont minél gyakrabban kell, hogy könnyebben megszabaduljon majd a terhétől, *...met hogyha nem, nem szabadul meg*. Figyelnie kell arra, hogy milyen tárgyakat érint magához, mert bármi könnyen meglátszik majd a gyermekeken: *Bédug valamit a kebelibe, ha eldugja, veszen vaj egy gerezd szőlőt, vaj valamerre elmeen ki, vagy egy darab húst béteszen, akkor a feteke pecsét jó ki. S ha szőlőt kap, béteszen, akkor a gerezd éppen kijő, vagy az oldalára, vagy az orcájára, vagy a lábára. [...] S megnyúzott egy darab csórikot [disznóbőr], bészúrta ide, s épp az orcájára nőtt egy szőrös hólyag. S nem lehet dugdosni, egy kibriket [gyufa] sem lehet dugni, semmit, semmit!* Íme ez tehát az anyajegy keletkezésének a magyarázata is. A gyereket még sok mindentől meg kell óvni az anyja révén. Az anyának óvatosnak kell lennie **szőrös állattal** való találkozáskor, mert ha megérinti, belerúg, akkor a gyermeke szőrös lesz. A **torz gyerek** születésének az okát abban látják, hogy a férj megverte a feleségét nehezes korában. Az anyának arra is figyelnie kell, hogy mit milyen erősen néz meg, mert ha valamit **megcsodál**, akkor arra fog hasonlítani a gyermeke. Ha idejében észbe kap, az anya még védekezhet a baj ellen: *ha eszébe jut s bétöp a kebelibe, menjek pusztákra, azt mondják, amit lát ő, az menjen pusztákra, ne máj menjen a gyerekekhez*. Ezzel az ősi gonoszűző formulával védekeznek tehát a megcsodált hatásától.

Még ennél is súlyosabb következményei lehetnek annak, ha az anya **megkíván** valamit, de nem jut hozzá. Ilyenkor akár el is vetélhet. A következőképpen védekezhet ez ellen: *Meg kell nyalja a tenerit, ottan az a gusztya [íze], annak a jósága, amit ő kíván, ha megnyalta a tenerit a jó oda*.

Hasonlóan súlyos következményekkel járhat a **megijedés** is: *megijedésből a gyerek megromlik, még abból is válik, hogy nem egészséges*. A nehezes asszonyt nem szabad megijeszteni, óvni kell az olyan helyzetektől, amelyek ilyen veszélyekkel járhatnak.

A nehezes kismamának **nem ajánlott megnézni a halottat**.

A nehezes asszony **temetésre** elmehet abban az esetben, ha közeli hozzátartozója (szülő, testvér) halt meg, de a **sírgödörbe** nem jó belenéznie. **Lakodalomban** való részvételre nem vonatkoznak tiltások.

A kismamának nem szabad lopni, bizonyos növények ellopása pedig különösen veszélyes lehet a gyerekekre nézve. Ilyen növény a tők, ha ellop-

ják, a gyermek kopasz lesz (*nem lehet bószánt [tököt] lopni, met csórén marad a gyerek feje.*)

A koraszülés okait nem ismerik, isteni döntést látnak e mögött is. Szerintük az a gyermek, amelyik hét hónapra születik, az életben marad, az, amelyik nyolcra, az meghal.

Üszög születéséről tudnak. Ez általában *megpiszkált* vagy más okból ki nem fejlődött magzat, élettelen hústömb. Az üszög keletkezésének okát többen a megfázásban látják.

A nehezes asszony étrendje változatlan marad, mindent ehet, ami neki jólesik, szerintük a gyermek kéri az ételt, amit az anyja kíván.

A csíkiak véleménye szerint a terhes nő hét hónapig élhet nemi életet, utána ez már veszélyeztetné a magzat életét. Szülés után ez a tilalom

A pólyás babákat is elviszik a misére. Pusztina 1990.
Fotó: Pozsony Ferenc

negyven napig érvényes. A férfiak ezt a tilalmat nem mindig tartják be: [...] *melik eszes vót, böcsületes vót, melik részeges vót, Isten tudja...*

A burokban született gyermeket nem tartják szerencsésnek, sőt kifejezetten szerencsétlennek tartják, hiszen a burokban való megszületése szinte az életébe kerül.

A köldökzsinór gyerekekre való hurkolódását azzal magyarázzák, hogy az anya valamit a nyakába akasztott, míg terhes volt. (*Attól van, ha valamit az asszony béakaszt a nyakába, míg nehezes, madzagot, tarisznyát kötöget a nyakába.*)

A rokonok házasságáról annyit tudnak, hogy az ilyenből fogyatékos gyermek születik.

A gyermek szemének, bőrének, hajának a színét nem tudják mágikus eljárásokkal befolyásolni. Az öröklődés szabályszerűségét abban látják, hogy a fiúk az anya tulajdonságait öröklik, a lányok pedig az apjukét. (*Ha az édesanyának kékek a szemei, akkor a fiúnak kékek, ha az apának kékek, a leánynak kékek. Az apának feketék, de a lányaimnak mind feketék lett, de a fiának kék a szeme. A leányok az apikra s a fiúk az anyákra, gyereken talál, hogy a fiú ne személjen [hasonlítson] az anyával.*)

Minden családot foglalkoztat a kérdés: mi lesz a születendő gyermek neve? A választ különböző jelekből próbálják megfejteni, megjósolni: *Mikor így láttuk, pecsétes, akkor aszondtuk, lehet fiú, s ha nem, akkor leán. Mikor gömbölyű a hasa, akkor fiú van, s a leánval szélyes. Almod egy virágot, ha fehér ablaki virág, akkor fiú, s ha vereset álmod, akkor leán.*

A terhes asszony a csíkiak tudatában szinte megegyezik a termékenység fogalmával. A nehezes asszony bármit ültethet, mert az biztosan megfog. Használati tárgyai segítségével még az eső is megidézhető. Nagy szárazság idején ellopnak valamit (kannát, puliszkakavaró fát) tőle, és a kútba dobják. Mindezt úgy kell elvégezni, hogy az asszony ne tudjon róla, így veszekedni fog, megharagszik a férjére és megered az eső. Vigyázni kell arra, hogy a kútba dobott tárgyat idejében ki tudják venni (három nap múlva), mert különben nem tudják megállítani az esőt. Ez a gyakorlat Csíkban még ma is él.

A kisbabát teknőben ringatják. Somoska 1993. Fotó: Zakariás Erzsébet

A kisfiúk kézzel fogják a halat a patakban. Szalonc 1992. Fotó: Pozsony Ferenc

A szülés

A csíki asszonyok valamikor régen otthonaikban szültek, szakképzett bábaasszonyok felügyelete mellett. Ez a helyzet a 60-as években változott, amikor szigorítani kezdték a terhesség-ellenőrzéseket és kötelezővé tették a kórházban való szülést. A 90-es évek ismét változást hoztak, a csíki asszonyoknak nehéz igénybe venni az egészségügyi szolgáltatásokat, akkor sem éltek szívesen ezekkel a lehetőségekkel, amikor azt kötelezővé tették, így aztán napjainkra visszaállt a 60-as évek helyzete, azzal az eltéréssel, hogy a szülések mellett nem szakképzett bábák felügyelnek.

A csíki asszonyok szívesebben szültek és szülnek otthon. Azok, akik kórházban is szültek, egyértelműen az otthon szülést tartják jobbnak. A kórházban kiszolgáltatottabbnak érzik magukat, magyarázatként jó példa erre annak az asszonynak az esete, aki a kórházban kijátszva a személyzetet, egyedül szülte meg gyermekét. *Ej megszületett, mind csak magamra született meg. Elmentek, váltottak az asztalnál, én mind csak megcsináltam az ágy karjánál, nem vót senki, senki nem vót, szkimbba [váltásban] vótak ők. S há mind csak úgy csiántam, mint itthon es, letérgyeltem, s nekifeszítettem a hasamat az ágnak s kész.*

A szülést, ha rendes időben történt, előkészületek előzték meg. Elő- és elkészítették a szükséges textíliákat, megvarrták a babaruhákat. Úgy tartották, hogy szülés előtt sokat kell dolgozni, mert úgy könnyebben meglesz a gyermek. Szerencsés esetben az éppen szülni készülő asszony otthon tartózkodott, vagy sikerült hazaérnie a megfelelő időben, de nagyon sok olyan esetről is beszámoltak, hogy a falutól távol, valamelyik mezőn került szülésre a sor. Nemezszer kellett az asszonynak egyedül boldogulnia, sterilizálatlan, veszélyes körülmények között szülnie. Az egyik adatközlőm erről így nyilatkozott: *Hát hogyne, mentek kapálni s lett meg a gyerek ott a kapálóba. S kötték bé, tették a szekérre s hozták haza. [...]* *hogyne mosták lenne meg, a régi emberek eszesebbek vótak, mint a mostaniak. Régen elindultál a mezőn, egy akkorát mentél, hogy elfáradtál, kutat értél, s még egy akkorát mentél s még kutat értél. De a mostani emberek mért nem csinálnak?! Nincs ideik kutat csiánni.* A szerencsésebbek otthon a tisztaszobában vajúdhattak és szülhettek. Értesítették a bábát, aki a vajúdó nő derekát és hasát *dörgölve* igyekezett könnyíteni az asszonyon. A vajúdás ideje alatt a szülni készülő asszony imádkozott, hogy hamarabb szabaduljon terhétől. Az ágy előkészítése, a vízmelegítés a bába feladata volt. A szülés ideje alatt a hozzátartozók kint váraкоztak, a férjeket soha nem engedték ilyenkor a feleségeik közelébe.

A csíki asszonyok úgy tartják, hogy letérdepelve a legkönnyebb szülni, csíkban ez a szülési pozíció általános napjainkban is. A nők többsége vagy az ágyra, vagy a földre térdepelve hozta világra gyermekét. *(Letérgyelve a földre, ott [a kórházban] lefektettek az ágyra, fel ott fel, s itthon a földön, úgy könnyebb, lefektetve nehezebb, met nincs semmi ereje.)*

Nehéz szülés esetén régen meghevített köveket dobtak egy edényben lévő vízbe, és e fölé guggolva *áburáltatták* (gőzölték) magukat. Ma ez a módszer már nem általános, súlyos esetekben kórházba viszik az asszonyt.

Az újszülött köldökzsinórját általában ollóval vágják el, de ha nem volt kéznél, más vágóeszközt is használtak. Elkötésre gyapjún kívül bármilyen más anyagot alkalmaztak, legjobbnak a kendercérmát tartották. A köldökzsinórt általában megőrzik, amíg a gyermek el nem éri a 7–8 éves kort. Ekkor odaadják neki, hogy bontsa ki, ha sikerül neki kioldania, úgy tartják, hogy *tudományos, eszes* lesz.

A gyermeket tiszta, langyos vízben fürösztik meg, ez régen a baba feladata volt. Különös gondot fordítanak arra, hogy milyen színű textíliában törlik meg az újszülöttet, ez ugyanis kihat a gyermek jövőjére is. Ha vörös ruhadarabbal törlik meg először, akkor *Hamar, hirtelen pacil valamit* (elhamarkodott lesz, hamar történik vele valami baj), ha feketében törlik meg, mindig szomorú lesz, *örökké gyászos* lesz. Ha az apa ingébe veszik fel először, akkor az apával *tart*, ha az anyáéval, akkor az anyával.

Régen a gyermekeket általában fateknőben fürösztötték, napjainkban már műanyagot is használnak, de ez még nem szorította ki teljesen a fatárgyakat. Az anya megmosdatása is a baba feladata volt, ő látta el vizes borogatással is, fájdalomcsillapítóként általában itt is pálinkát használtak. A baba feladata volt a szennyes textíliák kimosása és a méhlepény, vagy *gyerek háza*, vagy *másza* elásása is. Ezt tiszta helyre kellett elásni, oda, ahol senki se jár, általában a virágoskertbe temették el *mélyecskére*.

A baba fizetségképpen pénzt, vásznat és ételmezt kapott. A szülés levezetésén kívül még voltak feladatai: a szülést követő héten mindennap meglátogatta a betegágyas asszonyt, megdörgölte, megmasszírozta a hasát, a derekát, hogy a szervei kerüljenek vissza a megfelelő helyre, a hasát felkötötte, leszorította, hogy ne maradjon nagy, a gyermeket reggel-este megfürösztötte.

Az újszülött ellátása/csecsemőgondozás

Az újszülöttet, miután megfüröztötte a bába, bepólyálták, vagy ahogy a csíkiak mondják, bepókálták, lehetőleg fehér ruhadarabba, egy beryóccal jó szorosan lekötötték, és megmutatták a kint várakozó családtagoknak. A gyermek fekhelye az anyja mellett volt az ágyban vagy egy kibélelt fateknőben. A szülést követő néhány órán belül került sor az első szoptatásra.

A bába egy héten keresztül reggel-este megfüröztötte a gyermeket. A fürdővíz kiöntésének a helyét gondosan megválasztották, nem lehetett akárhova kiönteni. Mindig olyan helyre öntötték, ahol nem járt senki, mert (az érintkezésen alapuló mágia elvét követve) ha rossz szándékú ember lépett bele, az árthatott a gyermeknek. A reggeli fürösztővizet kelet felé öntötték, az estelit gyakran nem öntötték ki, mert úgy tartották, hogy azzal kiöntenék a gyermek álmát és az nyugtalanul aludna. Ha mégis kiöntötték, akkor nyugat felé tették, hogy a gyermek aludjon jól, mint a nap. *(Amikor fürösztöd a gyereket, regvel megfürösztöd, kiöntöd napjövetre, ahol nem jár senki. Délután mikor fürösztöd, úgy csiánták a bábák, az öregek, azt öntöd napszentületre, hogy jobban aludjék. Estére öntöd, de napszentületre, hogy aludjék, mint a nap aluszik.)*

Ha a gyermek valamilyen oknál fogva mégsem alszik jól, akkor kivetnek három izzó parazsat (szenet) nyugat felé, s kéri a gyermek álmát a következő szöveggel: *Nem vetem a tüzet sem a naphoz, sem a hódhoz, vetem a tüzet, hogy adják vissza az álmát, hogy a bába hozza vissza az álmát, melyik elvette a gyerekeknek.*

Az első héten csak tiszta langyos („lengecske”) vízben fürösztik a gyermeket, később aztán különböző növényeket főznek bele illatosítás és egészségvédelem céljából. Az esetleges megbetegedéseket is növényi főzetekkel orvosolják. A leggyakrabban használt illatosító növények a menta: minta (*Mentha longifolia*), a pozsarnycának nevezett orbáncfű (*Hypericum perforatum*), a romanicának nevezett orvosi székfű (*Matricaria chamomilla*), diólevél (*Juglans regia*), a fereg farkú dudónak nevezett közönséges cickafark (*Achillea millefolium*), a Szent György-virágnak nevezett tavaszi kankalin és sugár kankalin (*Primula veris* és *Primula elatior*), valamint a csalán (*Urtica dioica*). Az illatosító hatáson kívül erősítő hatást is tulajdonítanak az ezekből a növényekből készült fürdőnek: *hogy legyen illatos jó, akár ha meghúzza, erősödik a gyerek.* Ha a gyermeknek nem nyílik ki a szeme, akkor vagy anyatejet csepegtetnek bele, vagy a szánka dudónak nevezett sárga tárnics

(*Gentiana lutea*) főzetével mosogatják a szemét. Ha a gyermek sokat sír és semmilyen elfogadható okot nem találnak rá, akkor úgy gondolják, hogy *találja a rossz*, ilyenkor ugyancsak a sárga tárnics főzetében fürösztik meg. Ha a kicsi gyermek nem indul meg idejében járni, az ineresztőnek nevezett heverő patkófűből (*Hippocrepis comosa*) készítenek fürdőt, de a sánkórénak, tövises iglicének (*Ononis spinosa*) is hasonló jó hatást tulajdonítanak. Erősítő fürdőként alkalmazzák még a szúrós kenderkefűvet (*Galeopsis tetrajit*) és a cintóriának nevezett északi kakukkfűvet (*Thymus serpyllum*).

Ha az anya terhessége alatt szőrös állatba (kutyába, macskába) rúgott, a gyermeke szőrösen születik, ezt ők abagas gyermeknek nevezik. A szörzet eltávolítása céljából fürdöket alkalmaznak, ezek alapjául különböző növényi főzetek szolgálnak. Erre alkalmas a zab (*Avena*) főzete, továbbá a sánkóré, tövises iglice (*Ononis spinosa*), a bábic dudó, fekete peszterce (*Ballota nigra*), és a puj haj főzete. Olyan kukoricát kell keresni, amelyen nem fejlődtek ki a szemek, ez alkalmas a szörzet eltávolítására, a fürdő után a gyermekről lehullik a szőr, állításuk szerint.

Régen fürdetéskor csak fateknőt használtak, nem maguk készítették, *tekenyős* cigányoktól vásárolták. Az aljára tettek egy textildarabot, arra fektették rá a gyermeket, szappant vagy más vegyi anyagot nem használtak.

A gyermekruhát régen az asszonyok maguk varrták. Többnyire a használt, elrongyolódott felnőttruhákból készültek a babaholmik. Kendert és gyapjút használtak, csak ez állt rendelkezésre, így jó is volt, hogy a használatban megpuhult holmik kerültek rá a csecsemőkre. A pelenkát manapság pelinkának nevezik, régen *culának* hívták, ebbe pókálták bele a gyermeket, ha hűvösebb volt, felnőttruhákkal takarták be. A gyermeket négy hónapos koráig szorosan leköttették (a kezét is), hogy a csontjai egyenesen fejlődjenek, ne legyenek *facsarosak*, *karikósak* a lábai. A kezeit négy hónapos kora után hagyták szabadon, és hat-hét hónap után már nem pókálták. Ez idő alatt még régen is gondosan púdereztek az olyan részeket, amelyek könnyen befulledhetnek: a láb, a karok hajlatait, a fül mögötti részt stb. Hat-hét hónapos kora után a kislány inget és *rokolyácskát* kapott. Az inget a felnőttek által használt ing mintájára készítették, a roko-lyácska egy darab vászon volt, amit egy madzaggal felerősítettek a gyermek derekára. Lábbelit ebben a korban még nem kaptak és később posztóból készült bocskort (házilag készítették) húztak a kis lábakra. A kisfiúk inget és *gatyecskát* kapnak, mindkettő kendervászonból készült. A félesz-

tendős gyerekek már nem kaptak culát, sőt a kislányok alsótestét csak az ing és a kis rokolya védte.

A 60-as évek után kezdtek terjedni az üzletben vásárolható babaholmik, megjelentek az *ingecskék*: elől bebújósak, hátul megkötősek, olyanok, mint napjainkban, a nadrágokat is megvásárolták, a pelenkát üzletből vásárolt puhább anyagból kezdték szőni (csak az utóbbi egy-két évtizedben vásárolják készen) és pólák, plédek is kezdtek megjelenni.

Ma már mindent vásárolnak, de a féléves gyermeket ma sem pelenkázák már, a kisfiúk egy kis nadrágot kapnak, a kislányok egy *ruhecskát*, de az altestük meztelen. Ez bizonyos szempontból megkönnyíti az anyukák dolgát: nem kell tisztába tenni a gyermeket (a házak tapasztott földűek), de higiéniai szempontból nem tartom a legjobb megoldásnak, annál is inkább, mert az ilyen korú gyermeket hetente már csak egyszer fürösztik.

A csecsemő öltöztetésének a helye az ágy volt, az asztalon tilos volt ilyesmit csinálni, mert *az asztalon vétek, met onnét eszel, ott imádkozol*. Itt volt a csecsemő fekhelye is az anyja mellett vagy a fateknőben. Ezt gondosan kibélelték, jól lehetett ringatni benne a síró gyermeket, az anyák így munka közben is tudták ringatni lábbal. Éjszakára az anyák mindig maguk mellé vették gyermekeiket, így ha az felsírt, meg lehetett könnyen szoptatni, de a jó oldalai mellett ez veszéllyel is járt, könnyen ráfeküdhetett így az anyja a gyermekére. Adatközlőim szerint régen az ilyen esetek nagyon gyakoriak voltak, különösen ha az anyja még ivott is. *(Aj mennyi vót, megrészegedett, nyomta meg, megölte, meghótt. Itt es vót.)* Az italozás (vagy más) következtében gyermekgyilkosságok is történtek: *Mennek, vesznek, s issza meg, dugva is iszik, s ha van kicsikéje, odapalja a földhöz. Most van egy menyecske, két gyermeket temetett el. Megrészegedett, összeverekedtek, s odavágta a földhöz a gyerekeket.*

A kicsi gyermeket a mezőre is gyakran vitték magukkal a szülők, ilyenkor ott készítettek nekik fekhelyet. Két-két karót X alakban leszúrtak a földbe, ezekre felkötötték egy lepedőt, jól kibélelték, és a gyermeket ott hagyták, amíg dolgoztak. Úgy tartották, hogy ezt az ideiglenes fekhelyet nem jó éjszakára ott hagyni, mert *fekszik belé a rossz, s aztán rossz, hamis a gyermek, aztán bög*. Hazainduláskor mindig kihúzták a leszúrt karókat, ha ez elmaradt és megtörtént a baj, akkor növényi főzetekkel segítettek rajta.

Csikban a gyermekeket nagyon sokáig szoptatják, egy év az általános, de a két-három év sem ritka. Ha az anyának jól van teje, akkor egy-két hónapos koráig csak szoptatja és teákat ad neki. Ha nincs elég teje az édesanyának, akkor akár pár hetes korban megkezdik egyébbel kiegészí-

teni a gyermek étrendjét. Mindent adnak a gyermeknek, amit a felnőttek esznek, fokozatosan növelik az adagokat. Külön, csak a gyermekeknek nem készítenek ételt.

A gyermek elválasztása minden családban egyéni módon történik, vannak olyan esetek, hogy egyszerűen abbahagyják a szoptatást, de az esetek többségében nem zajlik ilyen egyszerűen. Rendszerint megpróbálják elriasztani valamivel a szopni akaró viszonylag nagy gyereket, ezért különböző dolgokkal kenik be a mellüket a nők, amelyek színiükben, ízükben, tapintásukban riasztóan hatnak a gyerekekre. Vannak, akik örömmel kenik be, mert az keserű, és a gyermek magától *elvál*ik, mások csípős paprikát használnak, ismét mások állati ürüléket, egyik adatközlőm szerint a *juhu baliga* (juhürülék) a legjobb, mert attól megijednek a gyermekek.

Elválasztás után a gyulladt mellet vizes borogatással hozzák rendbe, de mágikus eljárást is lehet alkalmazni: használt férfigatyával kell megtörölni a mellet.

A gyermeket, különösen az első hetekben, rengeteg veszély fenyegeti, a *regvinába* jövő látogatók könnyen megigézhetik, ha csak pár pillanatra is egyedül hagyják, a rossz ténykedhet körülötte, akár ki is cserélheti. Az igézés ellen úgy védekeznek, hogy a fürösztéskor egy kicsit beleköpködnek a fürdővízbe, piros cérnát kötnek a gyermek csuklójára. A csíkiak szerint az tud igézni, akit kétszer választottak el. Ha valaki véletlenül mégis megigézte a gyermeket, akkor szenesvizet vetettek/vetnek neki. Egy pohár vízbe beledobnak három paraszt, mindegyiknél elimádkozzák a Miatyánkot, aztán a következő szöveget mondják: *Kék szemű látta, sárig szemű látta, erdő látta, mező látta, Mária látta, meggyógyítom, tisztán maradjon a betegnek a feje, milyen tisztán adta vót az Isten.* Ezt követően megkenik a gyermek talpát, tenyerét, homlokát szenes vízzel.

Az első hetekben a gyermeket nem szívesen hagyják magára, ha ez mégis elkerülhetetlen, akkor egy tárgyat állítanak mellé, hogy őrizze; ez lehet egy seprű, egy feszület, egy olvasó vagy egy kanál is. A valláshoz kapcsolódó tárgyak önmagukban is képesek ellátni a gonoszt távol tartó funkciót, a profánabb tárgyakat, pl. kanál, nemritkán bekenik fokhagymával is. Ha a rossz valahogy mégis a gyerekekhez férközik, akkor kínozza, hogy *varcsogjon*. Előfordult olyan eset is, hogy egy gyerek már napok óta sirt és sehogy sem tudták elhallgattatni. Ekkor eljátszottak egy eladási jelenetet: egy éppen arra járónak eladták bizonyos pénzmennyiségért, hogy ezentúl ő legyen a gyermek anyja. A gyermeket háromszor kiadták az ablakon, és bevitték az ajtón. A szerződés értelmében ezen a világon az új szülő az anyja, a másvilágon pedig az igazi anyjává lesz újra. (A gyer-

mek ablakon, ajtón való ki-be adogatása a születés eljátszására emlékeztet; a gyermek megijedt, hogy elveszíti szüleit, elhallgatott, közben háromszor újjászületett.)

A gyermek pelenkáit és kimosott ruháit sem jó éjszakára kint hagyni, mert beleköltöznek a szépasszonyok, ezek azok, akik éjszaka kékre harapdálják az embert.

A betegágyas anya

Csikban a szülést követő három héten keresztül nevezik az anyát betegágyasnak. Mivel ebben az időszakban a rossz könnyebben árthat az anyának, megelőző intézkedéseket foganasítanak: szentelt vízzel meghintik az ágyát, a feje alá szentelt virágot tesznek, a házat pedig megfüstölik, hogy a rossz kerülje el. Az ágyat elkerítették lepedővel, hogy ez is óvja az ártó szemektől.

A szülést követő első héten a bába mindennap meglátogatta, megdörögölte, a gyermeket ellenőrizte. Ebben az időszakban a betegágyas édesanyja is (vagy más idősebb rokon) odaköltözik, főz a családnak, elvégzi az asszony teendőit. A szomszédok, rokonok, ismerősök ebben az időszakban látogatják meg az asszonyt, visznek neki enni, megnézik az új családtagot. Ezt *regyinának* nevezik a csikiak. A látogatók csak az anyának visznek enni, a család többi tagját más látja el. Rendszerint csirkét, *pislenyt* vágna, ebből levest (*lét*) készítenek, a húshoz rizset főznek, *geluskát* készítenek (szőlőlevélbe töltött, rizses, húsos, fűszeres massa), és esetleg még *plecsintát* is sütnek (kelt tészta olajban sütve). A gyermek és az anya védelme érdekében a látogatóknak bizonyos szabályokat be kell tartaniuk: nem ülhetnek le a betegágyas ágyára, mert elvehetik a tejét; az épp menstruáló nőknek nem szabad regyinába menniük, mert ha mégis megteszik, a gyermek *bíbonás* (kiütéses) lesz; távozáskor, nehogy megigézzék a kicsit, megköpködik, és hogy el ne vigyék az álmát és az egészségét, egy darab cérnát leszakítanak a ruhájukról (általában a bernyócból) és az ágy alá dobják a következő szöveggel: *Adom az álmodat vissza, s az egészségedet, nem kell semmi.*

Az anyára is vonatkoznak tiltó előírások: nem szabad semmit kiadnia a házból, mert azzal kiadhatja a gyermek álmát és egészségét is; ez alatt a három hét alatt nem hagyhatja el a házat, egyrészt mert tisztátalannak számít, másrészt mert akár a tekintetek is árthatnak neki; nem hozhat vizet a kutakból, mert azok kiszáradhatnak vagy megnyüvesedhetnek ettől; nem mászhat fára, mert az kiszáradna; nem ültethet növényeket, mert nem fo-

gannának meg; ha látogatók érkeznek, nem rejthet el előlük semmit, mert megdagadnak a mellei és *pakkanak ki*. Ha ez utóbbi előírást mégsem tartotta be és megdagadtak a mellei, azt csak egy módon orvosolhatja: kell keresnie egy éppen menstruáló szűz lányt, kell kérnie tőle egy véres fehérműt, és ezzel kell megkenegesse a mellét.

Vigyáznia kell arra, hogy senki ne üljön le az ágyára, mert nem csak nők, hanem férfiak és gyerekek is elragadhatják a tejét, ilyenkor az anyának nincs mit szoptatni, de az sem érzi jól magát, aki elragadta a tejet, annak megnőnek a mellei és *nem bír*. Ilyenkor az visszamegy a betegágyashoz, egy kis vízben megmosakszik, ebben a vízben aztán megfürösztik a gyermeket, így visszakerül a tej az anyához. Mások szerint az, aki elragadta, visz egy rongyot a szoptatós anyához, erre ráfej egypár csepp tejet, és az anya ezután visszakapja a tejét. Ha egy másik szoptatós anya ragadta el a tejét, akkor kölcsönösen megszojtatják egymás gyermekét, így mindkettő visszanyeri a saját tejét. A tej visszaadásának azt a módját is ismerik, amikor aki elragadta a tejet, egy darab kenyérré kifejji és azt a károsult anya megeszi.

A gyermekeket régen általában fekvő pozícióban szoptatták, nem szabályos időközönként, hanem amikor sírt. Az anyának ahhoz, hogy legyen teje, sokat kellett ennie, erre különösen a betegágyas időszakban gondosan vigyáztak a hozzátartozók. Ha valakinek mégsem volt teje, akkor előfordult, hogy más szoptatós nő etette az ő gyermekét is. Ha ilyen megoldást nem találtak, akkor az állatok tejét vették igénybe, erre vonatkozóan olyan adat is előkerült, mely szerint cucli hiányában a gyermeket közvetlenül az állat tőgyéhez tartották, hogy szopjon (juhról volt szó).

Beavatás/keresztelő

A három hét leteltével megtartják a keresztelőt és ezzel egy időben az anya beavatását is. Mindkét szertartásra a templomban kerül sor.

A keresztszülőket komának nevezik, a rokonok, ismerősök köréből választják a szülőket, akár többet is választhatnak. A keresztszülő pénzt és ruhákat ajándékozik a gyermeknek. A név kiválasztásába nem szólnak bele a rokonok, kizárólag a szülők döntenek el, hogy milyen nevet adnak a gyermeknek, ezen a téren napjainkban nem figyelhető meg semmilyen ragaszkodás a hagyományokhoz. A román eredetű nevek terjednek, az öregek többségét még a nevek magyar változatával nevezik meg.

A keresztszülők a ruhákat már a szertartás előtt átadják, ebbe öltöztetik a gyereket, ez mindig fehér színű. A keresztelendő mindig a kereszt-

anyja öltözteti fel. A templomba menet mindegy, hogy ki viszi a gyermeket, de a templomba való belépéskor átveszik a keresztszülők: ha fiú, akkor a keresztapa viszi be, ha lány, akkor a keresztanya. Ez a felállás érvényes a szertartás alatt is. A keresztelő szertartást követően kerül sor a beavató szertartásra: a gyermeket átveszi az anya, letérdepelnek, és melléjük térdel az apa is. A szertartás végén az anya egy *servéet* (szövött terítő) ajándékozik a papnak.

A templomból egyenesen hazamennek, itt ekkor már áll a terített asztal. A keresztszülőkön kívül az ünnepségen részt vesznek a közeli rokonok. A gyermeket az asztalra teszik és a pénzajándékot ráteszik a gyermekre, a ruhákat átadják az anyának.

A keresztelői díszebédet a közeli rokonok (anya, testvér) készítik el, a kismamának épp csak elő kell készítenie a hozzávalókat. Húslevest készítenek, koçsonyát, geluskát, újabban szalámit, sajtot is vásárolnak, kalácsot sütnek; italként bort és pálinkát fogyasztanak.

A beavatás – ahogyan ők nevezik: *molifta* – mentesíti az anyát az addig érvényes tilalmaktól, attól a naptól kezdve kijárhat az utcára, járhat kútra stb., a közösség teljes jogú tagjává válik ismét. A gyermek is a keresztelő révén válik a közösség tagjává.

A kereszteletlenül elhunyt gyermekeket nem tekintik közösségük tagjának, a temetőbe nem temetik a többi halott közé, a temető szélén kapnak helyet. Őket pogányoknak tartják, úgy gondolják, hogy egyenesen a purgatóriumba kerülnek és a másvilágban nem találkozhatnak a szüleikkel.

A kereszteletlenül meghalt gyermek keresztjét is felhasználják mágikus célokra: esővarázslásra. Hosszú szárazság esetén a keresztet a kútba, vagy forrásba vetik, ezzel megidézik az esőt.

Az öreg csikiak hallottak a táltosról és a garabonciásról, de ilyen születésére nem emlékeznek. A táltosról a következőket mondták: *Táltosról sok ideje nem halltam – megmond mindent, mi van ezen a világon es, ki kell legyen es, ki kell jöjjön es, kitől es, mindent megmond. Mikor leghamarabb megszületik, három-négy hónapra tud beszélni. Vót Kákován egy, mind csak errefelé ezeken a falukon, meg kell lejen halva, vagy nem, de az imádkozik, nem beszél mindenkivel. Én vagyok az úton valahol, s tudja, hogy én menek hozzá, s ő tudja, hogy mi gondom van nekem, te ne jöjj bé, menj el, ne jöjj bé, rossz gondod vót az úton ilyen s ilyen helyt, megmondja, hol es, s oda ne jöjj. Tudós, tud segíteni mindent, őnekie nagy érdeme van az Istennél. Gyéren talál olyan, sok esztendő kell lejen, hogy olyan szülesek.*

A garabonciás már a rossz útra tért egyén neve lett: ...az rossz; mindenfelé, ahová meen, az rosszat csinál, nem bírsz vele értekezni. Kell adni valamit, hogy ne lejen rossz, imádszágot, csak fizet miséket a mómája, tátája; ha cinka, ha férfit, kell imádkozni neki, hogy térjen jóra. Rosszkat csinál, olyan gyermek, hogy nem ül otthon a háznál az apjánál, elmeen, hagy itt; hanyigálja az egyiket, hanyigálja a másikat, nem halgassa meg az apját s az anyját, aztán elkezd részegeskedni, oztán megüti a másikat, erre meen ez.

Az életnek ez a szelete ma is ilyen archaikus elemekkel dúsított képet mutat Csíkban. A hiedelmek, a tilalmak, az előírások ma is generációkról generációkra hagyományozódnak; a legfiatalabbak is megtanulják ugyanilyen természetességgel és félelem nélkül elfogadni a helyzetük nyújtotta lehetőségeket. Amíg ezt a fajta tudást nem váltják fel a tudományos egészségügyi ismeretek, addig ezzel kell megmagyarázniuk az érthetetlen jelenségeket, és addig ez nem válhat passzív tudássá, még ha nem is tartanak be már minden előírást olyan szigorúan, még ha mosolyognak is egy-két magyarázaton.

Adatközlők

Tamás Mária sz. 1933
Lőrinc Mihályné sz. 1943
Szilágyi Magdó sz. 1913
Bandrabul Anica sz. 1947
Bukur Andrásné sz. 1964
Bálint Mártonné sz. 1936
Pisti Antiné sz. 1943
Tamás Magdó sz. 1964
Gábor Ilona sz. 1956
Tamás Matricica sz. 1972
Kotyór Veronika sz. 1933